

Р. М. Дупай,
аспірант кафедри міжнародного менеджменту,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

R. Dupai,
graduate student of International Management Department, "Kyiv National Economic University after Vadym Hetman"

STRUCTURAL FEATURES OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

У науковій статті проведено аналіз основних структурних проблем, які спостерігаються в національній економіці України на сучасному етапі розвитку. Проаналізовано стан ринку праці, динаміку зростання загального ВВП та ВВП на душу населення, фізичний та моральний ступінь зношеності основних засобів та рівень енергоємності національної економіки, стан фінансового сектору. При цьому автором здійснено порівняльний аналіз економічних показників України з іншими країнами Європи. Досліджено динаміку актуальних позицій України в авторитетних світових фінансово-економічних рейтингах. Визначено та обгрунтовано один із стратегічних векторів діяльності державних органів влади на шляху до подолання незадовільної економічної структури України та низького рівня її конкурентоспроможності — структурна модернізація економіки за допомогою широкого залучення іноземних інвестицій.

The scientific article analyzes the major structural problems that occur in the national economy of Ukraine at the present stage of development. The state of the labor market dynamics of growth of total GDP and GDP per capita, physical and moral deterioration degree of the fixed assets and the level of energy intensity of the national economy, the state of the financial sector are analyzed. The author carried out a comparative analysis of economic indicators between Ukraine and other countries of Europe. The dynamics of the actual position of Ukraine in the prestigious world economic rankings is defined. Defined and justified a strategic vector behavior of the authorities towards overcoming poor economic structure of Ukraine and low competitiveness — the structural modernization of the economy through the wide attraction of foreign investment.

Ключові слова: національна економіка, економічна структура, економічне зростання, ринок праці, інвестиції.

Key words: national economy, economic structure, economic growth, labor market, investments.

ВСТУП (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

У сучасній вітчизняній економічній літературі висловлюється глибоке занепокоєння з приводу перспектив економічного розвитку України в глобальній економічній системі [1]. Це пов'язано з тим, що економічне зростання кожної держави характеризується не лише масштабом, а й певною структурою. Сталість економічного зростання є важливою характеристикою розвитку країни, яка залежить не лише від кон'юнктури глобальних ринків, а й від структурних характеристик економіки.

В Україні сформувалася структура економіки зі значними секторальними диспропорціями. Серед струк-

турних диспропорцій національної економіки, що носять системний характер і мають визначальний вплив на її подальший розвиток, варто виокремити глибоку деформацію структури суспільного капіталу та умов його відтворення. За висновком науковців Національного інституту стратегічних досліджень "передумови стійкого економічного розвитку країни у першу чергу визначаються пропорціями між споживчими витратами та інвестуванням економіки, а також пропорціями розподілу наявних доходів між інституційними секторами економіки, обсягами та способом використання зовнішніх інвестицій" [2, с. 4].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми та перспективи сучасного стану національної економіки України постійно перебувають у центрі уваги вітчизняних вчених-економістів. Серед яких: В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т.І. Артьомова [1], А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська, Я.А. Жаліло [2].

За усієї наукової вагомості та практичної значимості згаданих досліджень не всі питання цієї багатогранної проблеми знайшли своє вирішення. У наукових дослідженнях недостатньо виразно визначено концептуально-методологічні сучасного стану національної економіки України та методичні питання його покращення в умовах глобальної економічної кризи. Найновіші дослідження недостатньо охоплюють аналіз багатьох невіршених економічних проблем мікро- та макrorівня, котрі постали перед Україною на сучасному етапі та ускладнюють її інтеграцію у європейську економічну спільноту. Ці проблеми потребують вдосконалення механізмів їх подолання та розробки відповідного методологічного підґрунтя та інформаційно-методичного забезпечення.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою даної публікації є дослідження особливостей національної економіки України як системного об'єкту іноземного інвестування в сучасних умовах світової фінансово-економічної кризи та обґрунтування напрямів проведення структурної модернізації економіки України за допомогою іноземних інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Досліджуючи ВВП в Україні, можна побачити, що розмір номінального ВВП за I квартал 2013 р. склав 302 млрд грн. Натомість зростання реального ВВП, що характеризує розвиток економіки та її модернізацію у відповідності до глобальних економічних тенденцій у 2012 р. склало лише 0,2%. Згідно з даними Eurostat, постсоціалістичні країни ЄС продемонстрували значно оптимістичніші показники зростання. Так, наприклад, в Болгарії в 2012 р. реальний ВВП зріс на 0,8%, в Естонії — на 3,2%, а Латвія та Литва продемонстрували зростання на 5,6% і 3,7% відповідно [3]. Місце України у глобальній економіці характеризує ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, розрахований за даними МВФ (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності в різних країнах Європи, дол.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Литва	19,087.075	16,470.076	17,193.800	20,131.680	21,382.534	22,566.043
Угорщина	19,308.887	18,166.119	18,659.788	19,393.635	19,496.570	19,836.122
Польща	17,481.378	17,893.326	18,796.159	19,843.233	20,561.971	21,118.302
Латвія	17,517.574	14,717.388	15,049.852	16,544.049	18,058.050	19,094.726
Болгарія	13,101.577	12,550.127	12,851.933	13,669.129	14,102.831	14,439.920
Румунія	12,551.103	11,833.758	11,860.121	12,390.190	12,722.142	13,179.168
Україна	7,261.301	6,265.314	6,627.221	7,136.174	7,295.142	7,422.131

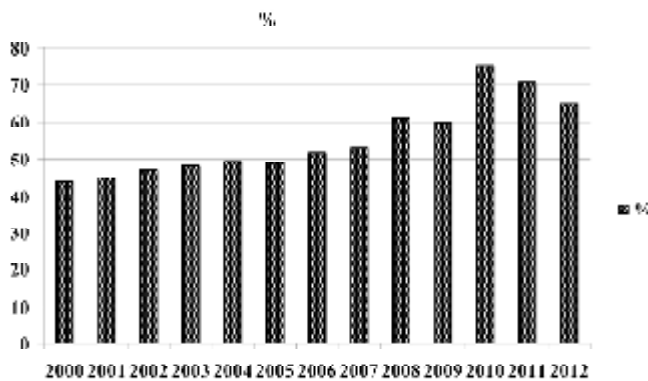
Примітка: побудовано за даними МВФ [5].

Наведені дані показують, що в Україні ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності станом на жовтень 2013 р. склав 7,422.131 дол., що є найнижчим показником серед зазначених країн Європи. Однією з причин низького рівня вітчизняного ВВП є диспропорції структури економіки, яка характеризується сировинною спрямованістю експорту, низькою продуктивністю праці та неефективністю використання альтернативних ресурсів. Свідченням цього може бути баланс зовнішньої торгівлі, який вказує на нераціональну економічну структуру та низький рівень конкурентоспроможності продукції. За січень-серпень 2013 р. в Україні спостерігалось від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами у розмірі 7396,6 млн дол. [6].

Критичним в економіці України залишається стан основних засобів, ступінь фізичної та моральної зношеності яких постійно зростає. Так, рівень фізичної зношеності суттєво збільшився з 43,7% у 2000 р. до 64,7% у 2012 р. (рис. 1). Особливо різко цей показник збільшився у 2008 р. Основні фонди в Україні характеризуються наростаючим рівнем моральної зношеності, що є наслідком використання застарілих, недосконалих машин у виробництві. Найгіршою на даний момент є ситуація зі станом основних засобів у таких секторах вітчизняної економіки, як транспорт і зв'язок (ступінь зношеності складав 83,9% у 2009 р.), у переробній промисловості (64,9%), а також у виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води (62,2%) [7, с. 90].

Поряд з проблемою високого ступеня зношеності основних засобів, проблема якості людського капіталу постійно нагадує про себе. Стан ринку праці і сфери зайнятості населення України відносяться до важливих чинників її конкурентоспроможності та тісно пов'язані з процесом структурної модернізації національної економіки, адже структурні перетворення в економіці держави неможливо здійснити без суттєвого перерозподілу трудового потенціалу між секторами економіки. Інноваційна стратегія економічного розвитку держави висуває нові вимоги до робочої сили, яка виступає основним елементом сучасної моделі постіндустріальної держави [8, с. 91]. Стан ринку праці України є неоднозначним, з однієї сторони він характеризується як розбалансований та малоефективний з великою кількістю структурних дисбалансів, з іншої — як привабливий для іноземних інвесторів.

Зокрема національний ринок праці України є привабливим для іноземних інвесторів за рахунок високого рівня освіти та низького рівня заробітної плати. Разом з тим, за даними ООН індекс освіти в Україні в 2013 р. складає 0,860, що є досить високим показником, який свідчить про високий рівень розвитку освіти в Україні порівняно з іншими європейськими державами. Так, наприклад, у Португалії цей показник становить 0,741, а в Іспанії та Бельгії 0,871 та 0,890 відповідно [16]. Незважаючи на високий рівень освіти вітчизняний ринок праці також характеризується і низькою заробітною платою та її необґрунтовано високою диференціацією, що сприяє розвитку бідності населення. За станом на 1 січня 2013 р. середньомісячна заробітна плата працівників в Україні становила 3181 грн. (мінімальна 1147 грн.), що

Рис. 1. Ступінь зношеності основних засобів в Україні в 2000 — 2012 рр., %

Примітка: наведено за [7, с. 90].

становить приблизно 300 євро. Цей показник є дуже низьким у порівнянні з країнами ЄС, де мінімальна заробітна плата становить понад 500 євро у Португалії, 750 євро в Іспанії та Словенії, а також близько 1500 євро у Нідерландах та Бельгії [4].

До важливих проблем, що негативно впливають на розвиток ринку праці України та перешкоджають залученню іноземних інвестицій, відносяться: приховане безробіття (за різними оцінками, кількість прихованих безробітних в Україні становить 7 млн осіб); неадекватна структура підготовки майбутніх працівників (у 2012—2013 рр. кількість осіб, які навчалися у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації майже у 3,5 рази перевищує кількість осіб, які навчалися у професійно-технічних навчальних закладах); відсутність ефективної системи перепідготовки; низький рівень самостійної зайнятості (30% у 2012 р.) [6].

Результативність модернізаційних реформ, пов'язаних зі структурними перетвореннями, значною мірою залежать від можливості їх забезпечення відповідними інвестиційними ресурсами. В світовій економічній практиці доведено, що конкурентоспроможність економіки на макрорівні залежить від тривалості циклу відтворення основних виробничих фондів, а саме робочих місць та продуктивних сил суспільства, і визначається загальногосподарською ефективністю капіталовкладень.

На думку деяких науковців, окрім негативного впливу глобальної економічної кризи, широке залучення інвестицій у вітчизняну економіку стримують: несприятливий інвестиційний клімат через недосконале законодавство, корупцію тощо; нестабільність вітчизняного податкового законодавства; високий податковий тиск на капітал підприємств; багатофакторна обмеженість участі інвесторів у приватизаційних процесах; різні умови господарювання вітчизняних та іноземних інвесторів; відсутність дієвої системи страхування інвесторів; низький рівень національного інвестиційного менеджменту; слабкість вітчизняної інвестиційної інфраструктури; низька ефективність функціонування національного фондового ринку [11]. На нашу думку, зазначені чинники посилюються:

1) значною тінізацією економіки, за якої значна частина капіталу вивозиться за кордон з метою уникнення оподаткування (рівень тіньової економіки в Україні за методом "витрати населення — роздрібний товарооборот" у 2012 р. становив 45% до офіційного ВВП) [15];

2) неефективним функціонуванням судової системи, яка сьогодні не в змозі захистити не лише іноземних інвесторів, а й власних громадян;

3) відсутністю системної інвестиційної політики та дієвих інституційних засад розвитку інвестиційної діяльності.

Негативна тенденція розвитку інвестиційних процесів в Україні доповнюється збереженням низького рівня інноваційної активності вітчизняних підприємств. На жаль, інноваційний розвиток не став однією з основних характеристик зростання вітчизняної економіки. Внесок високих технологій в економічний розвиток України складає 0,7% [12, с. 28]. Інноваційні процеси в Україні характеризуються як нестійкі і такі, що нівелюються суттєвими вадами в реалізації механізмів інноваційного розвитку економіки. Підтвердженням цього є низькі позиції, які посідає Україна в одному з найпопулярніших світових рейтингів за показниками ефективності інноваційного розвитку. Так, у рейтингу Світового економічного форуму за критерієм "інноваційні фактори" Україна посідає 93 місце серед 148 країн [13].

Варто відзначити, що тенденції розвитку внутрішнього ринку в Україні є несприятливими. Відповідно до Звіту про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму за 2007—2008 рр. за індексом роз-

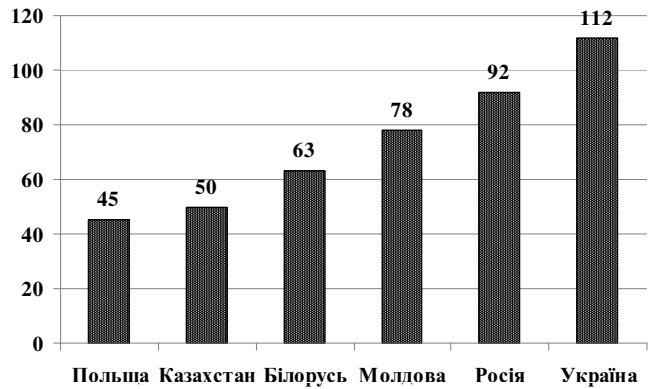

Рис. 2. Позиції України та країн світу в рейтингу умов ведення бізнесу

Примітка: наведено за [14].

міру внутрішнього ринку Україна займала 27 місце серед 131 країни, а за ефективністю товарних ринків — 101 позицію. Натомість в аналогічному рейтингу за 2013—2014 рр. Україна посідає відповідно 38 і 124 місце з-поміж 148 країн [13]. Це свідчить про те, що внутрішній ринок України, попри його місткість і здатність виступати потужним чинником економічного зростання, продовжує втрачати ефективність свого функціонування. На внутрішньому ринку постійно зменшується питома вага товарів і послуг вітчизняного виробництва. Головними чинниками зниження рівня ефективності функціонування внутрішнього ринку є: низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг; невідповідність вітчизняних стандартів якості міжнародним та європейським зразкам; невідповідність між низьким рівнем диверсифікації пропозиції на вітчизняні товари та зростаючим попитом, вимогами до якості, асортименту продукції; нерозвиненість ринкової інфраструктури; неефективність державного регулювання на внутрішньому ринку; високий рівень монополізму; суттєве зниження рівня конкуренції; несприятливі умови ведення бізнесу.

Станом на 2013 р. у світовому рейтингу Doing Business Україна посіла 112 місце з-поміж 189 країн, що є відчутно низьким показником у порівнянні з країнами світу (рис. 2).

Основними причинами несприятливого стану бізнес-середовища на думку експертів Світового Банку в Україні є: складна загальна ситуація в економіці (високий рівень інфляції, дефіциту державного бюджету, негативне сальдо платіжного балансу); неефективне фіскальне середовище, що характеризується високим податковим тиском (кількість податків в Україні становить 28 на рік; в той час як в розвинених країнах, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку кількість податкових відрахувань становить 12 на рік); високий рівень корупції (згідно з індексом сприйняття корупції розрахованим міжнародною організацією Transparency International від 2013 р., Україна посіла 144 місце, тоді як Болгарія — 75, Румунія — 66, Латвія — 54 місця); високими ставками трансакційних витрат для ведення підприємницької діяльності (за показником реєстрації прав власності Україна займає 97 місце, а для прикладу Польща — 54) [14]; недосконале законодавство з питань захисту прав власності (за оцінками Світового економічного форуму за рівнем захисту прав власності в 2013 р. Україна посіла 143 місце з-поміж 148 країн) [13].

Разом з тим, необхідно відмітити, що незважаючи на велику кількість значних структурних та секторальних диспропорцій, національна економіка України володіє перевагами серед країн Європи, до яких відносяться: вигідне геополітичне розташування та мож-

лівість ефективного використання міжнародних транспортних комунікацій; високий рівень забезпеченості природними ресурсами; велика ємність практично всіх сегментів внутрішнього ринку; високий освітній та професійний рівень населення при низькому рівні заробітної плати.

ВИСНОВКИ

Отже, національна економіка України характеризується великою кількістю структурних дисбалансів, які перешкоджають її успішному розвитку. Зниження ВВП України, високий ступінь зношеності основних засобів та енергоємності виробництва, зростання безробіття, низький рівень інноваційності економіки та незадовільний стан інвестиційного клімату негативно впливають на економічне зростання України, про що свідчать її слабкі позиції у світових рейтингах. З метою подолання згаданих економічних проблем та підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках, необхідно успішно вивільнити та зміцнити існуючі переваги національної економіки України в процесі її структурної модернізації.

Література:

1. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Гець В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. — К., 2011. — 696 с.
2. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2012. — 104 с.
3. Eurostat [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>
4. Веб-сайт Міжнародного валютного фонду. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/index.aspx>
5. Веб-сайт державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Державна служба статистики України. СТАТИСТИЧНИЙ ЩОРІЧНИК УКРАЇНИ ЗА 2012 РІК / За редакцією Осауленка Олександра Григоровича. — Київ, 2013. — 552 с.
7. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія: У 2 ч. Ч. 1; за ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2008.
8. Економічна активність населення України 2012: стат. зб. / Державна служба статистики України. — К., 2012.
9. Національний Банк України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674
10. Лук'янов І.В. Іноземні інвестиції в економіку України у перехідний період / І.В. Лук'янов. — К.: Фенікс, 2011. — 120 с.
11. Огляд актуальної наукової дискусії про перспективи розвитку світу в цілому та України як його частини / Інститут демографічних та соціальних досліджень НАН України, Києво-Могилянська Бізнес-Школа, Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. — К., 2008.
12. The Global Competitiveness Report 2013—2014. — Geneva: World Economic Forum, 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014>
13. World Bank. 2013. Doing Business 2013: Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Washington, DC: World Bank Group. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/UKR.pdf>
14. The official site of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. available at: <http://www.me.gov.ua/>
15. The official site of UN. available at: <http://hdr.undp.org/en/data/profiles/>

Стаття надійшла до редакції 27.11.2013 р.